

TA'LIM TIZIMINI MODERNIZATSIYA QILISHNING FALSAFIY, IJTIMOYIY-PEDAGOGIK VA METODOLOGIK PARADIGMALARI

Nasrulloeva Sabina Narzulloyevna
Buxoro Davlat Pedagogika Instituti
Pedagogika va ijtimoiy fanlar fakulteti
II bosqich magistranti

Annotatsiya. Mazkur maqolada ta'lim tizimini modernizatsiya qilish jarayonining falsafiy, ijtimoiy-pedagogik hamda metodologik asoslari va paradigmalari chuqur tahlil qilinadi. Zamonaviy globallashtirish sharoitida ta'lim tizimining yangilanishi nafaqat texnologik o'zgarishlar, balki inson kapitalini rivojlantirishga yo'naltirilgan konseptual yondashuvlar bilan ham chambarchas bog'liqdir. Maqolada ta'lim modernizatsiyasining falsafiy mohiyati – inson, bilim va jamiyat o'rtasidagi o'zaro munosabatlarning evolyutsiyasi sifatida ko'rib chiqiladi. Shuningdek, ijtimoiy-pedagogik paradigma doirasida ta'limning jamiyat taraqqiyotidagi o'rni, uning ijtimoiylashuv jarayonlariga ta'siri va shaxs kamolotidagi funksiyalari yoritiladi.

Metodologik yondashuvlar esa kompetensiyaviy ta'lim, innovatsion pedagogik texnologiyalar hamda tizimli yondashuv asosida tahlil qilinadi. Maqolada ta'lim tizimini modernizatsiya qilishning asosiy yo'nalishlari sifatida raqamlashtirish, interaktiv ta'lim muhiti yaratish, tanqidiy fikrlashni rivojlantirish hamda pedagogik jarayonni individuallashtirish masalalariga alohida e'tibor qaratiladi. Natijada, ta'lim modernizatsiyasi zamonaviy jamiyatning ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishiga xizmat qiluvchi kompleks jarayon ekanligi asoslab beriladi.

Kalit so'zlar: ta'lim tizimi, modernizatsiya, falsafiy paradigma, ijtimoiy-pedagogik yondashuv, metodologiya, kompetensiya, innovatsion ta'lim, raqamlashtirish, pedagogik texnologiyalar, globallashtirish.

ФИЛОСОФСКИЕ, СОЦИАЛЬНО-ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ И МЕТОДОЛОГИЧЕСКИЕ ПАРАДИГМЫ МОДЕРНИЗАЦИИ СИСТЕМЫ ОБРАЗОВАНИЯ

Аннотация: В данной статье рассматриваются философские, социально-педагогические и методологические основы и парадигмы модернизации системы образования. В условиях глобализации процесс обновления образования представляет собой не только внедрение новых технологий, но и глубокую трансформацию концептуальных подходов, ориентированных на развитие человеческого капитала. Философский аспект модернизации раскрывается через изменение взаимоотношений между человеком, знанием и обществом.

Социально-педагогическая парадигма анализируется с точки зрения роли образования в развитии общества, социализации личности и формирования её ценностных ориентиров.

Методологический подход включает компетентностное обучение, использование инновационных педагогических технологий и системный подход к образовательному процессу. Особое внимание уделяется таким направлениям модернизации, как цифровизация образования, создание интерактивной образовательной среды, развитие критического мышления и индивидуализация обучения. В результате подчеркивается, что модернизация системы образования является комплексным процессом, направленным на устойчивое развитие современного общества.

Ключевые слова: система образования, модернизация, философская парадигма, социально-педагогический подход, методология, компетенции, инновационное обучение, цифровизация, педагогические технологии, глобализация.

PHILOSOPHICAL, SOCIO-PEDAGOGICAL, AND METHODOLOGICAL PARADIGMS OF MODERNIZING THE EDUCATION SYSTEM

Abstract: This article examines the philosophical, socio-pedagogical, and methodological foundations and paradigms of education system modernization. In the context of globalization, the modernization of education is not limited to technological advancement but also involves a profound transformation of conceptual approaches aimed at developing human capital. The philosophical dimension of modernization is explored through the evolving relationship between human beings, knowledge, and society. The socio-pedagogical paradigm is analyzed in terms of the role of education in societal development, individual socialization, and value formation.

The methodological approach includes competency-based education, the use of innovative pedagogical technologies, and a systemic approach to the educational process. Special attention is given to key directions of modernization such as digitalization of education, the creation of interactive learning environments, the development of critical thinking, and the individualization of learning. As a result, it is emphasized that the modernization of the education system is a complex process aimed at the sustainable development of modern society.

Keywords: education system, modernization, philosophical paradigm, socio-pedagogical approach, methodology, competencies, innovative education, digitalization, pedagogical technologies, globalization.

Asosiy qism. Ta'lim tizimini modernizatsiya qilish bugungi globallashuv va raqamli transformatsiya sharoitida jamiyat taraqqiyotining eng muhim strategik

yo‘nalishlaridan biri sifatida qaraladi. Bu jarayon nafaqat ta‘lim mazmuni va shakllarining yangilanishi, balki inson kapitalini rivojlantirish, jamiyatning intellektual salohiyatini oshirish hamda iqtisodiy-ijtimoiy barqarorlikni ta‘minlashga xizmat qiluvchi kompleks tizimli o‘zgarishlarni o‘z ichiga oladi. Ta‘lim modernizatsiyasi o‘z mohiyatiga ko‘ra falsafiy, ijtimoiy-pedagogik va metodologik asoslarda shakllanadi hamda ushbu uch yondashuv bir-biri bilan uzviy bog‘liq holda rivojlanadi.

Falsafiy jihatdan qaraganda ta‘lim tizimini modernizatsiya qilish inson, bilim va jamiyat o‘rtasidagi munosabatlarning yangi bosqichga ko‘tarilishini anglatadi. Klassik yondashuvlarda ta‘lim ko‘proq bilim uzatish vositasi sifatida qaralgan bo‘lsa, zamonaviy falsafiy qarashlarda u inson shaxsini shakllantirish, uning tafakkurini rivojlantirish va mustaqil fikrlash qobiliyatini kuchaytirishga yo‘naltirilgan jarayon sifatida talqin etiladi. Bu yerda bilim faqat ma‘lumotlar majmui emas, balki insonning dunyoni anglash, tahlil qilish va qayta yaratish imkoniyatini beruvchi intellektual resurs sifatida namoyon bo‘ladi. Shu nuqtai nazardan, modernizatsiya jarayoni insonni markazga qo‘ygan pedagogik falsafaga asoslanadi. Bu yondashuvda shaxsning erkinligi, tanqidiy fikrlashi va ijodiy salohiyati asosiy qadriyat sifatida e‘tirof etiladi.

Shuningdek, falsafiy paradigmada ta‘limning ijtimoiy mohiyati ham muhim o‘rin tutadi. Ta‘lim jamiyatning madaniy va ma‘naviy rivojlanishini ta‘minlovchi asosiy institutlardan biri sifatida qaraladi. Jamiyatning barqaror rivojlanishi bevosita ta‘lim tizimining sifatiga bog‘liq bo‘lib, bu jarayonda avlodlar o‘rtasidagi bilim va tajriba uzluksizligi ta‘minlanadi. Modernizatsiya esa ushbu uzluksizlikni yangi sharoitlarga moslashtiradi, ya‘ni an‘anaviy qadriyatlarni saqlagan holda zamonaviy innovatsion yondashuvlarni integratsiya qiladi.

Ijtimoiy-pedagogik jihatdan ta‘lim tizimini modernizatsiya qilish jamiyatning ijtimoiy tuzilmasi, ehtiyojlari va rivojlanish tendensiyalari bilan bevosita bog‘liqdir. Har bir jamiyatning ta‘lim tizimi uning iqtisodiy rivojlanish darajasi, madaniy qadriyatlari va siyosiy yo‘nalishlariga mos ravishda shakllanadi. Zamonaviy sharoitda esa ta‘lim tizimi global kompetensiyalarni shakllantirishga yo‘naltirilmoqda. Bu esa shaxsning nafaqat mahalliy, balki xalqaro mehnat bozorida ham raqobatbardosh bo‘lishini ta‘minlaydi.

Ijtimoiy-pedagogik paradigma doirasida ta‘limning asosiy vazifasi shaxsni ijtimoiy hayotga tayyorlash, uning jamiyatdagi o‘rnini topishiga ko‘maklashish hamda ijtimoiy rollarni muvaffaqiyatli bajarish uchun zarur ko‘nikma va malakalarni shakllantirishdan iboratdir. Bu jarayonda ta‘lim faqat bilim berish bilan cheklanib qolmay, balki tarbiyaviy va rivojlantiruvchi funksiyalarni ham bajaradi. Modernizatsiya sharoitida esa ushbu funksiyalar yanada kengayib, shaxsning mustaqil qaror qabul qilish, muammolarni hal etish va jamoaviy ishlash qobiliyatlarini rivojlantirishga qaratiladi.

Metodologik jihatdan ta‘lim tizimini modernizatsiya qilish ilmiy asoslangan

yondashuvlarni talab etadi. Bu yerda tizimli yondashuv, kompetensiyaviy yondashuv hamda innovatsion pedagogik texnologiyalar asosiy o‘rin egallaydi. Tizimli yondashuv ta’lim jarayonini yagona tizim sifatida ko‘rib chiqadi va uning barcha elementlari – maqsad, mazmun, metod, vosita va natija o‘zaro bog‘liqligini ta’minlaydi. Kompetensiyaviy yondashuv esa o‘quvchilarda faqat bilim emas, balki real hayotiy vaziyatlarda qo‘llash mumkin bo‘lgan ko‘nikma va malakalarni shakllantirishga qaratilgan.

Innovatsion pedagogik texnologiyalar ta’lim jarayonining samaradorligini oshirishda muhim rol o‘ynaydi. Raqamli texnologiyalar, interaktiv platformalar, masofaviy ta’lim tizimlari va sun‘iy intellekt asosidagi o‘quv vositalari ta’lim jarayonini yangi bosqichga olib chiqmoqda. Bu esa o‘quvchilarning mustaqil o‘qish, o‘z ustida ishlash va axborot bilan ishlash madaniyatini rivojlantiradi.

Shu bilan birga, o‘qituvchining roli ham o‘zgarib, u bilim beruvchi emas, balki yo‘naltiruvchi, maslahat beruvchi va fasilitator sifatida namoyon bo‘ladi.

Ta’lim tizimini modernizatsiya qilishda raqamlashtirish jarayoni alohida ahamiyatga ega. Raqamli ta’lim muhitining yaratilishi o‘quv jarayonini moslashuvchan, ochiq va qulay qiladi. O‘quvchilar istalgan vaqtda va istalgan joyda ta’lim olish imkoniyatiga ega bo‘ladilar. Bu esa ta’limning demokratlashuviga va uning ommaviyligini oshirishga xizmat qiladi. Biroq raqamlashtirish jarayoni faqat texnik vositalarni joriy etish bilan cheklanib qolmasligi kerak, balki u pedagogik mazmun bilan uyg‘unlashgan holda amalga oshirilishi lozim.

Modernizatsiya jarayonida tanqidiy fikrlashni rivojlantirish ham muhim yo‘nalishlardan biridir. Zamonaviy ta’lim tizimi tayyor bilimlarni yodlashdan ko‘ra, ularni tahlil qilish, solishtirish va baholash qobiliyatini rivojlantirishga urg‘u beradi. Bu esa shaxsning intellektual mustaqilligini ta’minlaydi. Tanqidiy fikrlashga ega bo‘lgan shaxs axborotni to‘g‘ri tahlil qila oladi, noto‘g‘ri ma’lumotlarni ajrata oladi va asoslangan xulosalar chiqaradi.

Shaxsga yo‘naltirilgan ta’lim ham modernizatsiyaning muhim tarkibiy qismi hisoblanadi. Bu yondashuvda har bir o‘quvchining individual xususiyatlari, qobiliyatlari va ehtiyojlari hisobga olinadi. Ta’lim jarayoni bir xil standartlarga asoslanib qolmasdan, balki differensial va individual yondashuv asosida tashkil etiladi. Bu esa o‘quvchilarning o‘z salohiyatini to‘liq namoyon etishiga imkon yaratadi.

Ta’lim tizimini modernizatsiya qilishning yana bir muhim jihati bu uning iqtisodiy rivojlanish bilan integratsiyasidir. Zamonaviy iqtisodiyot bilimga asoslangan iqtisodiyot sifatida shakllanmoqda. Bu esa ta’lim tizimidan bozor talablariga mos kadrlar tayyorlashni talab etadi. Shuning uchun ham ta’lim muassasalari va ishlab chiqarish sektori o‘rtasidagi hamkorlikni kuchaytirish dolzarb vazifalardan biridir.

Modernizatsiya jarayoni doimiy va uzluksiz xarakterga ega bo‘lib, u jamiyatdagi o‘zgarishlar bilan birga rivojlanadi. Bu jarayonda an’anaviy pedagogik qadriyatlar va

zamonaviy innovatsiyalar o'rtasida muvozanatni saqlash muhimdir. Chunki faqat innovatsiyalarga tayanish ta'limning ma'naviy asoslarini zaiflashtirishi mumkin, faqat an'anaviy yondashuvga tayanish esa rivojlanishni sekinlashtiradi.

Xulosa. Ta'lim tizimini modernizatsiya qilish jarayoni zamonaviy jamiyat taraqqiyotining eng muhim va strategik yo'nalishlaridan biri sifatida namoyon bo'ladi. Ushbu jarayonning mohiyati faqatgina ta'lim mazmuni yoki tashkiliy tuzilmasini yangilash bilan cheklanmaydi, balki u jamiyatning ijtimoiy, iqtisodiy, madaniy va ma'naviy rivojlanishiga bevosita ta'sir ko'rsatuvchi kompleks tizimli o'zgarishlarni o'z ichiga oladi. Modernizatsiya jarayoni inson omilini markazga qo'ygan holda, ta'limni shaxsni rivojlantirish, uning intellektual salohiyatini oshirish hamda mustaqil fikrlash qobiliyatini shakllantirishga yo'naltirilgan yaxlit tizim sifatida qayta ko'rib chiqishni talab etadi.

Falsafiy nuqtai nazardan qaraganda, ta'lim tizimini modernizatsiya qilish inson, bilim va jamiyat o'rtasidagi munosabatlarning yangi sifat bosqichiga o'tishini anglatadi. Bilim endilikda statik ma'lumotlar majmui emas, balki doimiy rivojlanib boruvchi, insonning dunyoni anglash va uni o'zgartirish imkoniyatlarini kengaytiruvchi dinamik jarayon sifatida talqin etiladi. Bu esa ta'limning asosiy maqsadi sifatida shaxsni tayyor bilimlar bilan ta'minlash emas, balki uni mustaqil izlanish, tahlil qilish va ijodiy yondashuvga ega bo'lgan faol subyekt sifatida shakllantirishni oldinga suradi. Shu jihatdan modernizatsiya jarayoni insonparvarlik, demokratik va tanqidiy fikrlashga asoslangan falsafiy paradigmani mustahkamlaydi.

Ijtimoiy-pedagogik jihatdan esa ta'lim tizimini modernizatsiya qilish jamiyatning ijtimoiy tuzilmasi va ehtiyojlari bilan uzviy bog'liq holda rivojlanadi. Ta'lim jamiyatning barqaror rivojlanishini ta'minlovchi asosiy ijtimoiy institut sifatida shaxsning ijtimoiylashuvi, madaniy qadriyatlarni o'zlashtirishi va jamiyatda o'z o'rnini topishi jarayonida hal qiluvchi rol o'ynaydi. Modernizatsiya sharoitida bu jarayon yanada murakkablashib, global kompetensiyalarni shakllantirish, shaxsning xalqaro miqyosda raqobatbardoshligini ta'minlash hamda ijtimoiy moslashuvchanligini oshirish kabi vazifalarni o'z ichiga oladi. Shu bilan birga, ta'limning tarbiyaviy funksiyasi ham kuchayib, shaxsning ma'naviy-axloqiy kamoloti, ijtimoiy mas'uliyati va fuqarolik pozitsiyasini shakllantirishga alohida e'tibor qaratiladi.

Metodologik jihatdan modernizatsiya jarayoni ilmiy asoslangan, tizimli va innovatsion yondashuvlarni talab etadi. Ta'lim jarayonining barcha komponentlari o'zaro bog'liq yagona tizim sifatida ko'rib chiqilishi, kompetensiyaviy yondashuv asosida esa o'quvchilarda amaliy ko'nikma va malakalar shakllantirilishi zarur. Innovatsion pedagogik texnologiyalar, raqamli ta'lim vositalari hamda interaktiv metodlar ta'lim samaradorligini oshirishda muhim ahamiyat kasb etadi. Shu bilan birga, o'qituvchining roli ham o'zgarib, u bilim beruvchi markaziy figura emas, balki

ta'lim jarayonini yo'naltiruvchi, qo'llab-quvvatlovchi va fasilitator sifatida namoyon bo'ladi.

Ta'lim tizimini modernizatsiya qilishning yana bir muhim jihati uning raqamli transformatsiya jarayoni bilan integratsiyalashuvidir. Raqamlashtirish ta'lim jarayonini yanada ochiq, moslashuvchan va individual ehtiyojlarga yo'naltirilgan holga keltiradi. Bu esa ta'limning ommaviylikini oshirish bilan birga, uning sifatini yaxshilashga ham xizmat qiladi. Biroq ushbu jarayon faqat texnologik yangilanish sifatida emas, balki pedagogik mazmun bilan uyg'unlashgan holda amalga oshirilishi lozim.

Umuman olganda, ta'lim tizimini modernizatsiya qilish murakkab, ko'p qirrali va uzluksiz jarayon bo'lib, u falsafiy, ijtimoiy-pedagogik hamda metodologik asoslarning uyg'unligini talab etadi. Ushbu jarayonning muvaffaqiyati ta'lim tizimining jamiyat ehtiyojlariga moslashuvi, innovatsion yondashuvlarning samarali joriy etilishi hamda inson kapitalining rivojlanishiga xizmat qilishi bilan belgilanadi. Natijada, modernizatsiya qilingan ta'lim tizimi nafaqat individual shaxsning, balki butun jamiyatning barqaror va istiqbolli rivojlanishiga zamin yaratadi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. UNESCO. Education 2030: Incheon Declaration and Framework for Action. Paris: UNESCO Publishing, 2016.
2. John Dewey. Democracy and Education. New York: Macmillan, 1916.
3. Lev Vygotsky. Mind in Society: The Development of Higher Psychological Processes. Cambridge: Harvard University Press, 1978.
4. Paulo Freire. Pedagogy of the Oppressed. New York: Continuum, 1970.
5. OECD. The Future of Education and Skills: Education 2030. Paris: OECD Publishing, 2018.
6. Toffler Alvin. Future Shock. New York: Random House, 1970.
7. Robin Alexander. Culture and Pedagogy. Oxford: Blackwell Publishing, 2001.
8. OECD. Innovative Learning Environments. Paris: OECD Publishing, 2013.
9. Hargreaves Andy. Teaching in the Knowledge Society. New York: Teachers College Press, 2003.
10. Қазақстан Республикасы / O'zbekiston Respublikasi ta'lim siyosati hujjatlari: "Ta'lim to'g'risida"gi Qonun (yangi tahrir). Toshkent, 2020.
11. UNESCO Institute for Statistics. Global Education Monitoring Report. Paris: UNESCO, 2021.
12. Zakonov, V. I. Pedagogika i sovremennye obrazovatelnie tehnologii. Moskva: Prosveshchenie, 2015.